

THE GEOPOLITICAL IMPORTANCE OF ROMANIA'S ACCESS TO THE BLACK SEA

Nicolae Iuga

Prof., PhD, "Vasile Goldiș Western University of Arad

Abstract: Romania's proximity to the Black Sea has always been, since the Middle Ages to the early XXI century, a very important issue both commercially and strategically.

In the Middle Ages, access to the Black Sea was restricted and controlled by the Ottoman Empire. Subsequently, following successive Russo-Turkish wars, the interest to have an increasingly extended Pontic facade has been shown by other countries that are riparian neighbors with Romania, the Tsarist Empire and Bulgaria, but after it has gained its independence from the Ottoman Empire. Romania's relations with Russia and Bulgaria concerning Romania's proximity to the Black Sea were complex, often bearing the mark of divergent political interests.

Recently, the reentering of Crimea in composition of the Russian Federation by referendum is a major historical event that can lead to particularly important political consequences, economic and international law. The article evaluates these consequences.

Keywords: Romania's access to the Black Sea, Russian Federation, Romania, Bulgaria, Crimea.

Dosarul relațiilor româno-ruse privind ieșirea României la Marea Neagră

În anul 1853 izbucnește Războiul Crimeii, între Imperiul Rus și cel Otoman. Un rol semnificativ în atragerea puterilor occidentale, a Marii Britanii mai ales, în conflictul din Orient, l-a avut așa-numita „chestiune Sulina”, adică disputa diplomatică ruso-britanică vizând navigația

prin gurile Dunării¹. Astfel, după anul 1829, cabinetele occidentale erau tot mai convinse de faptul că Rusia sabota liberul comerț prin porturile Brăila și Galați, pentru a favoriza schimburile propriilor debușeuri, al Odessei în special. Pe măsură ce Principatele deveneau și o valoroasă piață de aprovizionare și desfacere în schimburile economice internaționale, iar introducerea navigației cu aburi pe fluviu creștea exponențial valoarea comercială a regiunii, atitudinea Rusiei în chestiunea navigației prin gura Sulina a devenit un exemplu clar despre tratamentul discriminatoriu al rușilor față de competitorii lor comerciali.

Înainte de izbucnirea Războiului Crimeii din 1853, cercurile politico-economice occidentale analizaseră oportunitatea includerii Dunării între fluviile internaționale care respectau principiile Tratatului de la Viena (1815), o soluție potrivită pentru a garanta acest fapt fiind îndepărtarea Rusiei de la gurile Dunării. Intenția a căpătat o formă concretă în 1854, în contextul negocierilor de după implicarea Marii Britanii și Franței în Războiul Crimeii, punctul doi dintre cele patru cereri ultimative adresate Rusiei de guvernele de la Londra, Paris și Viena fiind tocmai asigurarea libertății navigației pe Dunăre.

În cursul tratatelor de pace au apărut însă două probleme în directă legătură cu gurile Dunării: era vorba de Insula Șerpilor și „chestiunea Bolgrad”. Prima, aceea a Insulei Șerpilor, luată de către ruși de la turci, al cărei statut era oarecum incert, căci Tratatul nu menționa expres cui trebuia să-i revină. Astfel, considerându-se stăpână de drept, Rusia a trimis pe insulă, în vara anului 1856, o mică garnizoană care trebuia să administreze farul construit acolo de către britanici, important reper pentru navigatori. Guvernul rus susținea că disputa vizând stăpânirea insulei trebuia supusă deciziei colective a puterilor europene, poziție ce se bucura de tot mai mulți susținători și în Franța.

Încă și mai spinoasă devenise chestiunea delimitării frontierei din sudul Basarabiei, în condițiile în care, în iunie 1856, reprezentanții Rusiei pretindeau că hărțile folosite la Paris fuseseră greșite și prost interpretate. Astfel, delimitarea frontierei trebuia să se facă la sud de orașul Bolgrad, care urma să rămână Rusiei. Cum rușii arătau că există două așezări cu acest nume, numite Noul și Vechiul Bolgrad, Imperiul Țarist susținea că trebuia urmată granița localității care îi oferea mai mult teritoriu, dar care, printr-o serie de canale, comunica cu Dunărea, ruinând astfel unul dintre scopurile strategice majore ale tratatului, excluderea Rusiei din rândul riveranilor Dunării². Rusia considera că trebuie să primească în totalitate coloniile de bulgari ce-și aveau centrul la Bolgrad. Franța a încercat să medieze un compromis: cedarea

¹ Paul Cernovodeanu, *Relațiile comerciale româno-engleze în contextul politicii orientale a Marii Britanii (1803-1878)*, Cluj-Napoca, 1986, p. 22

² Radu R. Florescu, *The Struggle against Russia in the Roumanian Principalities, 1821-1854*, Iași, 1997, p. 39.

Insulei Șerpilor către Turcia, în schimbul unor concesiuni făcute Rusiei în sudul Basarabiei, în vreme ce țarul Alexandru al II-lea a solicitat ca punctele în dispută să fie analizate în cadrul unei conferințe a marilor puteri.

Pe 6 ianuarie 1857, plenipotențiarilor puterilor europene au acceptat ca Insula Șerpilor să fie acordată Turciei, iar Rusia să primească o compensație teritorială în zona lacului Ialpuș, cu respectarea principiului excluderii sale de la gurile Dunării. Trebuie spus că soluția la care se ajunsese fusese mediată de Napoleon al III-lea, care desenase linia graniței ce oferea Moldovei ambele Bolgraduri și lăsa Rusiei Comratul și o colonie de circa 8.000 bulgari, graniță acceptată de Marea Britanie. O altă prevedere menită să sporească stabilitatea regiunii era transferarea Deltei Dunării de la Moldova către Imperiul Otoman, care avea mai multe resurse de a o apăra și de a asigura condiții optime de navigație către porturile Galați și Brăila. Se finalizau astfel cu succes pentru diplomația ofensivă a premierului britanic Palmerston complicate aspecte ce vizau asigurarea deplinei internaționalizări a gurilor Dunării. Cât despre Basarabia, ea servise încă o dată, după războaiele napoleoniene, ca teritoriu de compensație în jocul dintre marile puteri europene.

Mai târziu, în anul 1876, izbucnesc răscoalele naționale în Bosnia, Herțegovina și Bulgaria, care se resimt din plin și în Dobrogea. Rusia a susținut pe toate căile mișcările anti-otomane ale slavilor din Peninsula Balcanică și căuta un prilej pentru a declara război Imperiului Otoman și a împinge Imperiul rus tot mai mult către sud. Țarul Alexandru al II-lea viza direct obținerea Basarabiei de Sud (Bugeacul), în urma dezmembrării Imperiului Otoman.

Primele tatonări dintre România și Rusia au avut loc în toamna anului 1876 la întâlnirea de la Livadia, în Crimeea. Rusia avea neapărată nevoie de permisiunea României de a-i traversa teritoriul către Turcia. La 4 aprilie 1877, România și Rusia au semnat la București Convenția prin care România permitea armatelor ruse să traverseze teritoriul românesc spre Balcani, în schimbul obligației de a respecta integritatea teritorială a statului român. Apoi au urmat ample operațiuni militare ruso-române pe teritoriul Bulgariei. După căderea Plevnei în toamna lui 1877 și semnarea armistițiului în ianuarie 1878, Dobrogea este complet părăsită de armatele turcești.

La 19 februarie 1878 se semnează Tratatul de pace de la San Stefano, prin care se recunoștea independența României, Serbiei și Muntenegrului, precum și autonomia Bulgariei. Rusia urma să cedeze Dobrogea României, în schimbul Basarabiei de sud, un teritoriu românesc retrocedat de către Rusia Moldovei după Războiul Crimeii. Guvernul României s-a văzut în situația dificilă de a alege între două teritorii românești față de care Rusia nu avea alt drept decât

cel al armelor³. Diplomația română a încercat, fără succes, să facă demersuri pe lângă marile puteri și a protestat pe lângă guvernul imperial rus.

Între 13 iunie și 13 iulie 1878, au avut loc lucrările Congresului de la Berlin, sub conducerea cancelarului german Otto von Bismarck și cu participarea celor șapte puteri europene. România a participat doar ca observator și numai la ședințele care o vizau în mod direct. Unica ședință la care au fost acceptați Ion C. Brătianu și Mihail Kogălniceanu a fost cea din 22 iunie 1878. Cu această ocazie cei doi au prezentat un memoriu în cinci puncte, în care au revendicat pentru România insulele din Delta Dunării și Insula Șerpilor și au subliniat prevederile acordului cu Rusia de la Livadia privind sudul Basarabiei, acord încălcat de partea rusă. Rusia s-a arătat dispusă la orice concesii teritoriale, dar nu accepta sub nici o formă să renunțe la sudul Basarabiei.

Ion C. Brătianu s-a opus vehement dezlipirii oricărui teritoriu de România. Principele Carol al României, sfătuit și de tatăl său, era înclinat să accepte Dobrogea la schimb, convins fiind că avantajele economice și strategice ale deschiderii Regatului la Marea Neagră și implicit la lumea întreagă, depășeau cu mult avantajele reduse pe care le puteau aduce un teritoriu dobrogean sărac în resurse sau pierderea Basarabiei de sud. Kogălniceanu a înclinat și el către acest compromis, astfel că poziția oficială a României s-a îndreptat în această direcție.

La 13 iulie 1878 părțile au căzut de acord și au semnat forma finală a Tratatului de la Berlin, din care articolele 22-46 prevedeau dispozițiile referitoare la România. Marile puteri recunoșteau independența totală a României față de Imperiul Otoman și atribuiău României Dobrogea formată din insulele care alcătuiau Delta Dunării, sangeacul Tulcei cu districtele Kilia, Sulina, Mahmudia, Isaccea, Tulcea, Măcin, Babadag, Hârșova, Kiustenge și Medgidia, precum și ținutul „la sud de Dobrogea” până la o linie care pleca de la vest Silistra și până la Mangalia⁴. Prin același Tratat, Insula Șerpilor revenea României. În toamna anului 1878 autoritățile române s-au retras din cele trei județe Ismail, Cahul și Bolgrad, după care Rusia a ocupat Basarabia de Sud, conform dispozițiilor Tratatului de la Berlin. În același timp partea română a început pregătirile pentru unirea Dobrogei cu România.

După stabilirea suveranității statului român și evacuarea rusească a Dobrogei, România se găsea cu 240 km de fațadă maritimă, împreună cu portul Constanța, care îi deschidea drumul către mările și oceanele lumii și implicit posibilitatea să intre în legături economice, politice și culturale cu întreaga lume.

³ Stelian Neagoe, *Istoria Unirii Românilor*, Editura Diogene, București, 1993, p. 53.

⁴ A. Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Editura Ex Ponto, Constanța 1998, p. 78.

Lucrurile iau o altă întorsătură în debutul celui de al doilea război mondial. Pe 28 iunie 1940, URSS adresează un ultimatum Regatului României, prin care cere evacuarea armatei și a administrației românești din Basarabia – provincie istorică românească ce s-a unit liber consimțit cu Regatul României la 1918 – și cedarea acestui teritoriu dintre Nistru și Prut către URSS. Prin această notă ultimativă, URSS cerea practic revenirea la frontierele dintre România și Rusia existente la anul 1878⁵, an de referință în care Insula Șerpilor, situată la 45 km de la gurile Dunării în largul Mării Negre, aparținea României. Dar la sfârșitul războiului, în toamna anului 1944, URSS ocupă militar cele patru insule existente pe brațul Chilia al Deltei Dunării, curs de apă care constituia frontiera cu URSS, iar în mai 1948 ocupă și Insula Șerpilor din Marea Neagră, preluată de la statul român printr-un simplu proces-verbal, insulă care prin Tratatul de la Berlin din 13 iulie 1878 era atribuită României. Aceste insule au fost ocupate abuziv de către armata sovietică, fără ca Tratatul de Pace de la Paris din 1946 să prevadă cedarea lor către URSS⁶.

Insula Șerpilor nu a mai fost restituită României niciodată, mai ales că prin 1980 în platoul continental al acestei insule s-au desoperit mari zăcăminte de petrol și gaze naturale. După ocuparea abuzivă a insulei, sovieticii au instalat aici o importantă bază militară și radare de supraveghere maritimă și aeriană a Mării Negre și a Peninsulei Balcanice.

După destrămarea URSS din 1991, insula a trecut în componența noului stat independent Ucraina, ca succesoare de drept a acestei zone a fostei URSS. După aceea, statul ucrainean a pretins în fals că Insula Șerpilor are statut de „insulă locuită” și că în această calitate trebuie să i se acorde, pe lângă ape teritoriale, un platou continental și zonă economică exclusivă. Platoul continental din jurul Insulei Șerpilor a fost subiect al unei dispute între România și Ucraina, litigiu care s-a judecat la Curtea Internațională de Justiție de la Haga. Zona în dispută cuprindea un areal de 12.000 km², deoarece partea ucraineană își fixase revendicările mult la apus de linia echidistantă între coastele sale și cele ale României. Miza disputei româno-ucrainene a fost în primul rând strategică (accesul în apele teritoriale) și economică, adică posibilitatea exploatării resurselor de hidrocarburi. Ambele părți au declarat, înaintea pronunțării deciziei finale a Curții, că o vor respecta, indiferent care va fi aceea⁷. CIJ, prin decizia nr. 2009/9 din 3 februarie 2009 a acordat 79,34% din zona în dispută României, anume 9.700 km² cu o adâncime medie de peste 50 m, iar Ucrainei 20,26% din zona în dispută anume 2.300 km² cu o adâncime medie sub 50 m.

2. Dosarul relațiilor româno-bulgare privind ieșirea României la Marea Neagră

⁵ Dan Cătănuș, *Gheorghe Gheorghiu-Dej la Stalin*, INST, București, 2012, p. 194.

⁶ Aurelian Teodorescu - *Insula Șerpilor - între forța dreptului și dreptul forței*, București, 1999

⁷ Alina Neagu (3 februarie 2009), www.hotnews.ro, Verdict favorabil Romaniei la Curtea Internaționala de Justitie: Insula Serpilor nu are statut juridic de insula, ci de stinca, consultat la 4 iulie 2014.

Independența României la 1877-1878 a presupus sacrificii umane și materiale enorme chiar pe teritoriul bulgar, dar victoriile împotriva Imperiului otoman au fost în final răsplătite inechitabil de către puterile Europei⁸. României i s-a recunoscut doar condiționat independența, iar frontiera dobrogeană a devenit un motiv de nemulțumire atât la Nord cât și la Sud de Dunăre. În primii ani ai Principatului Autonom al Bulgariei înființat după 1878, bulgarii au arătat o anumită recunoștință față de sacrificiul armatei române pe teritoriul Bulgariei, întrucât armata română a contribuit la eliberarea Bulgariei de sub Imperiul Otoman, dar curând după proclamarea independenței Bulgariei la 1908, lucrurile au început să se estompeze, pentru ca mai apoi să ia o întorsătură contrară.

Cel de-al doilea moment important, care a oferit imagini consistente ale rivalității dintre români și bulgari privind ieșirea la marea Neagră, a fost războiul din vara anului 1913, cunoscut ca Al Doilea Război Balcanic. Evenimentul în sine nu reprezenta decât deznodământul unei crize politice prelungite, începută odată cu declanșarea primului Război Balcanic în toamna anului 1912.

Tratativele româno-bulgare angajate la București sau la Londra au stat tot timpul sub semnul unei mari nervozități. Atât în Bulgaria cât și în România, relațiile politice încordate au devenit o temă de dezbatere la tribuna parlamentară și în însemnările presei. În privința opiniei publice românești, se poate observa că disputa teritorială cu Bulgaria a reprezentat unul dintre rarele momente când ea s-a pronunțat cu vivacitate asupra unei teme de politică externă. Lideri de partid, deputați, istorici sau publiciști incitau și mai mult spiritele, solicitând repararea unei vechi nedreptăți prin implicarea imediată a țării în război.

Istoricul A. D. Xenopol publica, în numărul din 10 decembrie 1912 al prestigiosului "Journal de Débats", un articol intitulat „Les Revendications de la Roumanie”, în care își propunea să demonteze toate acele opinii „rău voitoare” din Occident, care acreditau ideea că românii ar pretinde să se îmbogățească, sau să-și extindă teritoriul pe seama sângelui vărsat de bulgari. Motivul pentru care România solicita rectificarea frontierei era legat de cedarea fortăreței Silistra. Vechiul Regat avea tot dreptul – susținea marele istoric – să revendice stăpânirea acestui oraș, fiindcă numai așa i se putea garanta stăpânirea pașnică asupra Dobrogei⁹. Xenopol inserează în articolul său și un scurt istoric al disputelor dintre cele două popoare pentru stăpânirea Dobrogei, ajungând la concluzia că turcii au fost cei care au stăpânit acest teritoriu vreme de aproape 500 de ani (1400 - 1878), după care el a revenit României prin tratatul de la Berlin, în schimbul celor trei județe din sudul Basarabiei. România a plătit pentru obținerea

⁸ Sorin Liviu Damian, *România și Congresul de Pace de la Berlin*, București, Ed. Mica Valahie, 2005, p. 130.

⁹ A.D. Xenopol, *Românii și Austro -Ungaria*, Iași, Tipografia H. Goldner, 1914, p. 37.

Dobrogei de la ruși cu o parte din teritoriul său național. În concluzie, bulgarii nu aveau niciun drept asupra Dobrogei, pentru că ea nu le-a aparținut niciodată în istorie. Acest gen de reacții erau familiare pe ambele maluri ale Dunării.

În Bulgaria s-a iscat o veritabilă campanie de presă împotriva revendicărilor teritoriale românești, respectiv disputa privind Silistra. Se acredita ideea că în cadrul Congresului de la Berlin, prin cedarea Dobrogei către România, s-ar fi comis o nedreptate istorică în dauna Bulgariei, pentru că acest teritoriu era locuit majoritar de către bulgari, apreciere falsă din punct de vedere statistic. Românii considerau problema definitiv îngropată prin Tratatul de la Berlin din 1878. Argumentele părții române, conform cărora viitoarele relații de bună vecinătate dintre cele două state necesită o frontieră bine păzită, erau considerate de-a dreptul „comice” de către publicațiile de la Sofia. Se considera că frontiera comună ar trebui modificată, dar în detrimentul României. În acest fel, cel mai nimerit traseu ar fi fost acela care urma linia „fruntariei naturale”, adică Dunărea, ceea ce ar fi lăsat România complet fără ieșire la mare. Faptul – susțineau bulgarii – ar fi permis „unirea definitivă a tuturor teritoriilor bulgărești”¹⁰, iar această rectificare de frontieră, pe care Sofia intenționa chiar să o propună în mai multe rânduri, s-ar fi întemeiat pe acorduri internaționale (conform tratatului de la San Stefano, Dobrogea până la Tulcea revenea Bulgariei). Prin tratatul de la Berlin, Silistra ar fi fost privată de hinterlandul său, iar Bulgaria de o provincie bogată. Așadar, în măsura în care pierderea Dobrogei la 1878 era o nedreptate în sine, cine ar mai fi tolerat ca Bulgaria să suporte o nouă umilință și la 1912? Este cât se poate de evident că această atmosferă de încordare a creat o imensă presiune în jurul tratatelor româno-bulgare.

În repetate rânduri, rapoartele diplomatice ale miniștrilor străini acreditați la București au indicat o stare de încordare ce s-a răsfrânt negativ asupra imaginii țării dincolo de granițe¹¹. Imaginile despre celălalt au fost proiectate mai întâi la nivel înalt și apoi s-a dispersat pe larg în cercurile opiniei publice. În diverse articole de presă, note, însemnări sau scrieri propagandistice și-au găsit cu ușurință locul caracterizări umiltoare pentru orgoliul național al unor popoare, pe care, în acele cumplite vremuri, nu doar Dunărea le despărțea.

Bulgarii erau numiți de către presa din România: „urmașii lui Asparuch”, un popor cu instincte bestiale, care își satisfăcea sentimentele josnice de răzbunare prin jafuri, incendii, violuri și măceluri aspra unor ființe slabe și fără apărare. Ei dispuneau de o mentalitate de „cuceritori primitivi”, pentru care singurul ideal politic urmărit era stăpânirea de pământuri

¹⁰ Antoaneta Olteanu, *Homo balcanicus. Trăsături ale mentalității balcanice*, Editura Paideia, București, 2004, p. 135-136.

¹¹ Arhiva M. A. E., Fond Problema 21 (1878 -1913), vol. 113 , Rapoarte de la Sofia (1912 -1913), f. 50-51.

străine, cât mai întinse cu putință. Europa civilizată și-ar fi întors înșelată și scârbită fața de la acest popor pe care, nu cu mult timp în urmă, îl socotea cel mai energic reprezentant al civilizației în Orient. Din toată Peninsula Balcanică, bulgarii erau considerați poporul cel mai crud, cel mai sălbatic. Se spunea că, încăpățânați și îndărătnici, ei i-au atacat pe sârbi și greci, gonindu-i de pe pământurile lor. Motivația mobilizării la români era una simplă: pe lângă necesitatea de a asigura liniștea la frontieră, „chemarea” armatei răspundea și unor imperative europene. Cum războiul pornit de bulgari însemna și „o luptă împotriva civilizației și progresului”, prin care „o hoardă de barbari și de sălbatici”, înarmați cu tunuri și arme perfecționate, au produs dezordine prin setea lor de sânge, scopul mobilizării „mândrei armate române” era acela de a apăra pacea și liniștea Europei¹².

De cealaltă parte, presa și opinia publică bulgară găseau cuvinte cel puțin la fel de ofensatoare față de România. Atitudinea de superioritate a românilor în raport cu civilizația și cultura bulgarilor a fost sancționată prin critica mentalității ambigue și a comportamentului duplicitar românesc. Existau caricaturi ce personificau România în ipostaza unui țăran care caută să șterpească Silistra din buzunarul unui bulgar, preocupat să sfarme porțile Adrianopolului. Presa sofioță publica articole din care rezulta comportamentul duplicitar, înjositor al României, care, atunci când armata bulgară se pregătea să pornească spre eliberarea fraților aromâni din Macedonia, se hotărâse a da lovitura decisivă, în al doilea Război Balcanic. Vecinii români, considerați „ciocoi”, ar fi trebuit să ia aminte și asupra faptului că un război cu Bulgaria putea însemna și ridicarea a zeci de mii de țărani români, dornici să pornească o nouă răscoală ca la 1907, care „să spargă clubul paraziților din București”¹³.

Campania în Bulgaria în al doilea Război Balcanic nu a reprezentat o pagină de mare vitejie pentru soldatul român. Deși victorioasă, armata română nu a întâmpinat nici o rezistență importantă din partea trupelor bulgare, concentrate cu precădere împotriva Serbiei și Greciei. A contat mult impactul psihologic pentru că, în fața a trei adversari dezlănțuiți, Bulgaria trebuia să capituleze. Trecerea Dunării de către armata română a fost decisivă pentru soarta războiului întrucât, la vremea invaziei românești, Bulgaria reușise să stabilizeze situația de pe fronturile grecesc și sârbesc, pregătind o contraofensivă.

Deznodământul războiului a devenit limpede din chiar primele zile. Bulgaria era condamnată să ceară pacea, iar România pregătită să își savureze victoria. Dacă la București, înainte și după deschiderea Conferinței, pacea s-a bucurat de manifestări triumfaliste, în Bulgaria se plătise un preț considerabil și toată lumea aștepta momentul potrivit pentru revanșă. La Sud de Dunăre s-a acreditat tot mai mult ideea că războiul din vara anului 1913 a fost pierdut datorită

¹² Antoaneta Olteanu, op. cit., p. 136.

¹³ Ibidem

implicării României și Turciei. Cele două state vecine contribuiseră decisiv la dezastrul Bulgariei.

Este adevărat că în urma Păcii de la București din 1913, prin preluarea Cadrilaterului, România a beneficiat de o anumită sporire de teritoriu, „cea dintâi după veacuri în care se tot smulseseră părți din trupul nostru”¹⁴, dar nu trebuie uitat nici faptul că acest nou pământ, populat în majoritate de bulgari și turci, a necesitat investiții și eforturi economice foarte mari¹⁵, pentru ca țara să se poată bucura, în final, de beneficiile sale. Bulgaria se transformase într-o voce revizionistă. Dacă România avea tot interesul în conservarea păcii, vecinii ei sud-dunăreni începuseră încă de la începutul Primului Război Mondial deja un imens război propagandistic. La 1 septembrie 1916, Bulgaria a declarat război României și a luptat împotriva României alături de armatele Imperiului Austr-Ungar, ocupând în întregime Dobrogea de nord, până la gurile Dunării. Timp de doi ani, până la sfârșitul războiului, Dobrogea s-a aflat sub ocupație militară bulgară. Apoi, în perioada interbelică, Dobrogea de Nord, împreună cea de Sud (Cadrilaterul) au reintrat în componența Regatului României.

După cum se știe, în anul 1940, din teritoriul României stabilit la sfârșitul Primului Război Mondial, fuseseră pierdute suprafețe de întinderi considerabile: Basarabia, Bucovina de Nord, Transilvania de Nord, precum și Dobrogea de sud, numită Cadrilater. Anul 1938 mărise speranțele bulgarilor într-o rezolvare apropiată a diferendului teritorial cu România¹⁶. Încurajatoare pentru revizionistii bulgari fusese și evoluția raporturilor internaționale în Europa, mai exact realizarea pe cale pașnică a „Anschluss”-ului, adică anexarea Austriei de către Germania lui Hitler și încheierea Acordului de la München din 29/30 septembrie 1938. Acest din urmă eveniment a provocat o satisfacție imensă în cercurile naționalist-extremiste sofioete. Astfel, președintele Parlamentului bulgar declara în public: „Primim cu bucurie și speranță ferma inițiativă de reglementare definitivă a păcii în Europa, de la care așteptăm decizii echitabile pentru poporul bulgar”¹⁷.

Era un moment în care aspirațiile revizioniste bulgare în problema Dobrogei erau privite cu înțelegere în toată Europa, atât de către revizionistii propriu-ziși, cât și de către conciliatoriști. În plus, pentru Bulgaria, Germania lui Hitler nu era doar partenerul comercial cel mai important, dar era și un model al elitelor politice și culturale, cum era cazul Franței pentru România. Dacă al Treilea Reich era promotorul revizionismului în Europa, Marea Britanie se dovedise a fi campioana politicii de conciliatorism. Winston Churchill, deși

¹⁴Al. Hiottu, *Conferință asupra evenimentelor din 1912 -1913*, București, Institutul de Arte Grafice " Tipografia Românească ", 1913, p. 17.

¹⁵ Între altele, România a construit căi ferate pe rutele Dobrici – Cobadin - Medgidia și Constanța - Balcic - Silistra www.agero-stuttgart.de, Nicolae Răzvan Mitu, *Dosarul cadrilaterul*, consultat la 29 iunie 2014

¹⁷Ion Calafeteanu, *Diplomația românească în sud-estul Europei, 1938-1940*, Ed. Politică, Buc., 1980, p. 96.

intransigent față de Germania lui Hitler, îl sfătuisese în 1938 pe Ministrul de Externe român Grigore Gafencu, într-o discuție neoficială, să se cedeze fără ezitare Dobrogea de Sud Bulgariei, pentru a o atrage într-un sistem de alianțe opus Germaniei¹⁸. Dintre Marile Puteri, singura care avea o poziție clară și sinceră în favoarea României era Franța, care nu s-a lăsat cucerită de ideea atragerii Bulgariei într-o alianță împotriva Germaniei, cu prețul unor concesiuni teritoriale din partea vecinilor ei. Italia urma Germania în planurile ei revizioniste, iar cât privește Uniunea Sovietică, lucrurile erau mai complexe. Din motive predominant ideologice, raporturile bulgaro-sovietice erau încă destul de reci în anii 1938-1939, dar existau și premise ale unei apropieri între cele două state slave, datorată desigur afinităților tradiționale și intereselor comune, ambele state contestând ordinea europeană stabilită la sfârșitul primei conflagrații mondiale, și în particular, granițele României Mari.

În perioada postbelică, datele problemei s-au schimbat semnificativ. Atât România cât și Bulgaria au ajuns să facă parte, succesiv, din aceleași blocuri politico-militare.

În perioada comunistă, între 1945-1989, atât România cât și Bulgaria au făcut parte din „lagărul” socialist și din blocul militar comunist numit al Pactului de la Varșovia, având ca stat-nucleu URSS. Faptul a îngropat pe terment lung pretențiile teritoriale ale Bulgariei asupra României, respectiv polemicile publice româno-bulgare privind ieșirea la Marea Neagră a României, dar în culisele serviciilor secrete disputa surdă a continuat în tot acest timp¹⁹. Ca să dea un semnal categoric în sensul curmării pretențiilor Bulgariei asupra Dobrogei, prin anii '70 dictatorul român Nicolae Ceaușescu a inițiat o serie de investiții uriașe în această provincie, lucrări aparent lipsite de rațiune economică și de perspectiva amortizării financiare într-un viitor previzibil, dar cu o certă valoare strategică. Astfel, s-au reluat și finalizat lucrările la Canalul Dunăre – Marea Neagră pe mijlocul Dobrogei, de la Cernavodă la sud de Constanța²⁰, s-a construit o mare rafinărie petrolieră în nord, la Midia, s-au extins porturile și s-au amenajat o serie de mari baze militare în sudul provinciei, în zona orașului Mangalia.

De altfel, ideea unui canal Dunăre – Marea Neagră nu era nici nouă și nici originală. La o ședință ținută la Kremlin în luna iunie 1949, la care au fost convocați principalii lideri comuniști români, Stalin a impus României construirea unui canal Dunăre – Marea Neagră, pe aliniamentul Cernavodă – Medgidia – Năvodari, Canal care a căpătat repede o faimă sinistrală, deoarece lucrările de aici se făceau, la fel ca și în Gulag-ul sovietic, cu deținuți politici în regim de muncă forțată. După moartea lui Stalin în martie 1953, lucrările la Canal

¹⁸ C. Buchet, *Sindromul mînchenez lovește România*, în: „Dosarele Istoriei”, anul III, nr. 12 (28)/1998, p. 36

¹⁹ Traian Valentin Poncea, *Istorie, geopolitică și spionaj la Dunărea de Jos*, Ed. Gutinul, Baia Mare, 2014, p. 157-162.

²⁰ <http://www.financiarul.ro/2014/05/26/canalul-dunare-marea-neagra-30-de-ani-de-la-inaugurare>, site consultat la 30 iunie 2014.

au fost sistate imediat, iar liderul comunist român Gheorghe Gheorghiu Dej a mărturisit că intenția sovieticilor era să ocupe complet Delta și gurile Dunării, să stabilească frontiera sovieto-română pe malul nordic al viitorului canal, iar ieșirea fluvială a României la Marea Neagră, în loc de gurile Dunării, urma să se facă exclusiv prin acest canal²¹.

Apoi, în perioada de după 1989, treptat România și Bulgaria au aderat la aceeași alianță militară (NATO) și la aceeași uniune politică (UE), deci s-au pomenit din nou în același bloc militar și sistem politic. Situația celor două țări a eliminat din nou, cel puțin temporar, orice discuție și posibilă dispută cu privire la drepturile României asupra Dobrogei, respectiv cu privire la dreptul de ieșire a României la Marea Neagră, atât terestru cât și fluvial. Cu singura diferență, nerelevantă în context, că locul Pactului de la Varșovia a fost luat de către NATO, iar locul URSS de către marile puteri SUA și UE.

3. Problematika relațiilor româno-ruse la Marea Neagră după secesiunea Crimeii de la Ucraina din martie 2014

După (re)intrarea Crimeii în componența Federației Ruse în martie 2014, România s-a văzut pusă în situația de facto de a avea frontieră comună în Marea Neagră cu Federația Rusă. Raportat la această realitate, problema centrală este de a cunoaște dacă exploatarea de către România a resurselor subsolului din bazinul Mării Negre nu este cumva pusă în pericol de jure sau de facto²².

Să recapitulăm evenimentele pe scurt, pentru a face analiza inteligibilă. Pe la sfârșitul lunii februarie și începutul lunii martie 2014, forțe militare fără semne de identificare, susținute de populația locală, au preluat controlul asupra clădirilor administrative, a cazărnilor, a instituțiilor de apărare și a elementelor strategice de infrastructură din regiunea Crimeea. La 16 martie a fost organizat un referendum prin care populația, în proporție de 97%, a votat pentru independența Crimeii și pentru aderarea ei la federația Rusă. La 21 martie, președintele rus Vladimir Putin semnează legea care admite Republica Crimeea în Federația Rusă. Ulterior, un număr de 18 state au recunoscut secesiunea Crimeii, iar un număr de 5 state (Rusia, Afganistan, Nicaragua, Siria și Venezuela) au recunoscut efectiv intrarea Crimeii în componența Federației Ruse. Din perspectiva dreptului internațional public, argumentele Federației Ruse sunt fundamentate pe următoarele: (a) Crimeea a aparținut Rusiei din punct de vedere istoric; (b) Dreptul popoarelor la autodeterminare; (c) Precedentul Kosovo, așa cum acesta a fost interpretat de către Curtea Internațională de Justiție prin decizia din iulie 2010.

²¹ Paul Sfetcu, *13 ani în antecamera lui Dej*, Ed. Fundației Culturale Române, 2000, p. 272.

²² Radu Dudău, Laurențiu Pachiu, *Alarmer pe Marea Neagră*, în rev. „Foreign Policy”, nr. 40/iun. 2014, p. 55.

Implicațiile acestei noi situații geopolitice pentru România sunt complexe. România are cu Ucraina un *Tratat de bază privind relațiile de bună vecinătate și cooperare*, intrat în vigoare la 22. 10. 1997, în baza căruia s-a încheiat ulterior și un *Tratat privind regimul frontierei de stat româno-ucrainiene*, intrat în vigoare la 27 mai 2004. Dar blocarea negocierilor între cele două state privind delimitarea platoului continental și a zonei economice exclusive din Marea Neagră, precum și stabilirea statutului Insulei Șerpilor a determinat supunerea acestui proces sub jurisdicția Curții Internaționale de Justiție, Curte care s-a pronunțat la 3 februarie 2009, stabilind liniile de delimitare între România și Ucraina.

Urmare a secesiunii Crimeii și alipirii acesteia la Federația Rusă, datele problemei se schimbă din nou. Noutatea principală este că Ucraina, deși rămâne teoretic (cel puțin pe moment) cu ieșire la Marea Neagră, datorită unei fațade pontice prea reduse această țară își pierde jurisdicția asupra unei zone economice exclusive în Marea Neagră în favoarea federației Ruse²³, iar România ajunge să aibă frontieră comună în Marea Neagră cu federația Rusă. Redefinirea limitelor teritoriale în Marea Neagră nu afectează România, cel puțin teoretic, ci doar Ucraina.

În derularea jocului geopolitic din Marea Neagră, Rusia ar putea susține că actele internaționale încheiate de autoritățile ucrainene în trecut, și mai ales cele care țineau și de apartenența Crimeii la Ucraina, cum ar fi cele privind delimitări de frontieră sau de mare teritorială, nu îi sunt opozabile, forțând o rediscutare a acestora, nu neapărat din dorința de a obține o soluție favorabilă, cât mai ales de a induce o stare de incertitudine geopolitică în zonă²⁴. Rusia ar putea susține, de pildă, că nu se consideră ca succesori al Tratatului bilateral de prietenie, respectiv al Tratatului de delimitare a frontierei dintre România și Ucraina sau că nu apreciază ca opozabilă decizia Curții Internaționale de Justiție (CIJ) în speța România-Ucraina, cu privire la elementele de teritoriu care sunt legate de Crimeea.

Specialiștii susțin însă că această eventualitate este improbabilă, văzută în lumina practicii consacrate a Rusiei în relațiile sale internaționale, de a se prevala de tratate, nu de a le denunța. Într-adevăr, după cum este menționat în tratatul de încorporare a Peninsulei Crimeea în Federația Rusă, din 18 martie 2014, Moscova se obligă să aplice dreptul internațional în ceea ce privește granițele maritime în Mările Neagră și de Azov (Art. 4, par. 3). Potrivit Convenției de la Viena din 1978 privind succesiunea statelor la tratate, principiile de drept internațional nu permit extinderea efectelor succesiunii în ceea ce privește tratate care delimitează frontiere, ceea ce înseamnă că regimul de frontieră stabilit prin tratatul dintre România și Ucraina trebuie să rămână neafectat. Mai mult decât atât, în scenariul unei relații ruso-române divergente în problema delimitării teritoriale în Marea Neagră intervin și obligațiile din tratatul bilateral încheiat între România și Federația Rusă în 2003 și intrat în vigoare în august 2004. Făcând

²³ Idem, p. 54.

²⁴ Idem, p. 55.

trimitere la Carta ONU, Actul Final de la Helsinki, Carta de la Paris pentru o nouă Europă și celelalte documente ale OSCE, se reafirmă inadmisibilitatea folosirii forței sau a amenințării cu forța împotriva integrității teritoriale. Și totuși, atât Tratatul bilateral de bază cu Rusia, care, din cauza conjuncturii istorice de la data încheierii sale, nu conține prevederi care să se refere aprofundat la aspectele de integritate și delimitare teritorială, întrucât la acea dată România nu avea graniță comună cu Federația Rusă, cât și mecanismul exclusiv de asigurare a respectării acestuia, prin intermediul Consiliului de Securitate al ONU, în care Rusia deține drept de veto, ne poate face să estimăm că respectivul tratat nu va conta într-o eventuală dispută româno-rusă, privind delimitarea platoului continental și a zonei economice exclusive în Marea Neagră.

Federația Rusă ar putea de asemenea să susțină că decizia Curții Internaționale de Justiție de la Haga din februarie 2009, prin care a fost delimitat platoul continental și al zonei economice exclusive din Marea Neagră între România și Ucraina, nu îi este opozabilă, pentru că deciziile instanței internaționale nu sunt opozabile decât părților care au agreeat să supună disputa sub jurisdicția Curții. Iar discuția poate fi extrem de complexă în această privință, dreptul internațional nebeneficiind de o codificare clară. Convenția de la Viena din 1978, la articolele 11 și 12, stabilește că o succesiune de state nu va avea efecte asupra tratatelor ce stabilesc regimul frontierelor sau a celor care se referă la utilizarea unor anumite teritorii, prin urmare, într-o asemenea interpretare, Rusia și România trebuie să fie ținute să respecte delimitarea teritorială din Marea Neagră agreeată între Ucraina și România, în virtutea literei și spiritului Convenției mai sus-amintite.

În situația în care interpretarea conform căreia decizia CIJ poate fi considerată ca făcând parte din setul de tratate româno-ucrainiene privind regimul frontierelor nu poate fi susținută, atunci Rusia ar putea avea în vedere o revizuire a deciziei Curții (deciziile nu pot fi atacate). Statutul Curții permite, în anumite condiții, revizuirea unor decizii, anume „în cazul descoperirii unor factori decisivi necunoscuți Curții la momentul emiterii deciziei” (art. 61 din Statut)²⁵. Dar în cazul de față, secesiunea și alipirea Crimeei la Federația Rusă nu ar putea, într-o interpretare rezonabilă, să reprezinte o „descoperire” a unor atari factori decisivi necunoscuți, pentru că nu este vorba de fapte care ar fi existat, fără a fi însă cunoscute, la momentul emiterii deciziei. Prin urmare, dacă Rusia va alege să nu respecte decizia Curții din speța Ucraina-Rusia, se va pune problema asigurării respectării și executării deciziei, fapt care presupune forța executorie a Consiliului de Securitate al ONU. Dar aici, în Consiliul de Securitate al ONU, Rusia are drept de veto!

Un alt plan al unor posibile provocări rusești la adresa exercitării suveranității României în Marea Neagră, a oricăror activități economice de către România în platoul său continental și zona economică exclusivă, poate avea în vedere promovarea unor pretenții de natură economică

²⁵ Idem, p. 57.

și de mediu, legate de eventuale activități de producție de gaze naturale și țiței în perimetrele românești. „Tratatul privind relațiile prietenești și de cooperare dintre România și Federația Rusă” stabilește la articolul 8 că părțile vor colabora în domeniul protecției naturii în zona Mării Negre, precum și în scopul utilizării raționale a resurselor economice ale Mării Negre. În virtutea unei asemenea prevederi și într-un cadru de discuții cu conținut potențial litigios, Rusia ar putea susține că activitățile petroliere românești „aduc atingere mediului marin”²⁶. În măsura în care o asemenea temă se acutizează, prin prezența militară în bazinul Mării Negre, Rusia ar putea impune de facto chiar o suspendare a activităților petroliere, ceea ce ar afecta serios planurile de securitate energetică a României.

Un alt element de natură a permite o „intervenție” a Federației Ruse în activitățile petroliere ale României în propria zonă economică exclusivă este absența oricăror acorduri interguvernamentale între România și Ucraina, plecând de la premisa ipotetică că acestea ar trebui să fie preluate de Rusia în virtutea principiilor de drept privind succesiunea statelor. Practic, în situația în care companiile titulare de concesiuni offshore acordate de statul român ar face descoperiri și ar demara exploatarea unor rezervoare de petrol care se extind peste limitele platoului continental și zonei economice exclusive ale României, în zona maritimă a Rusiei, este de așteptat ca rușii să înceapă negocieri privind acorduri de exploatare în comun.

Concluzii

Negocierile între România și Federația Rusă în speță ar putea avea un impact direct asupra aspirațiilor românești de securitate energetică. Rusia ar avea la dispoziție două abordări: una geopolitică, angrenând România în situații complexe, și cealaltă juridică și judiciară. „Desigur, cea mai probabilă este combinarea acestor două opțiuni [...]. În încercarea de a se distanța de Ucraina, Rusia va pune accent pe orice alternative, cum ar fi, de pildă, South Stream și consolidarea unor relații bilaterale cu state europene, profund implicate în spațiul energetic din Marea Neagră. Principalul factor perturbant în acest proces ar putea fi doar SUA. România, ca stat periferic, dar totuși membru al UE și NATO, va putea beneficia de garanții de securitate politică și teritorială, însă în materie energetică, atâta timp cât la nivel comunitar nu se va fi conturat o serioasă politică comună, va fi nevoită să se bazeze, în primul rând, pe capacitățile proprii de cunoaștere, analiză și alianțe strategice”, mai arată specialiștii de la Foreign Policy²⁷.

Sigur că reacțiile Federației Ruse în raport cu interesele legitime ale României la Marea Neagră vor depinde în primul rând de însuși modul de comportare al României și al politicianilor care o conduc, altfel putem ajunge la concluziile enunțate de către fostul ministru de Externe al Poloniei Radoslaw Sikorski în primăvara anului 2014, care afirma că, prin servilismul față de SUA, Polonia nu a câștigat nimic altceva, decât că s-a pus rău cu Federația Rusă. Nu sunt de

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem.

dorit expresiile ofensatoare la adresa Federației Ruse emise de la cel mai înalt nivel al statului român, ci dimpotrivă este necesară o diplomatie elaborată, cordială, activă și înțeleaptă din partea României, o diplomatie care să ne permită păstrarea intactă a drepturilor avute la Marea Neagră și desfășurarea unei activități economice maritime profitabile.

Până la secesiunea Crimeei, Ucraina delimitase perimetre petroliere offshore în largul coastelor peninsulei Crimeea, dintre care cele mai importante sunt Skifska, Forosa, Prikerchinskaya și Tavriya. Cu puțin timp înainte de căderea regimului Ianukovici, guvernul ucrainean s-a aflat foarte aproape de a semna un acord de împărțire a producției pentru perimetrul Skifska cu Exxon Mobil și cu Royal Dutch Shell pe de o parte, și compania de stat ucraineană Nadra Ukrainy, pe de altă parte. Dar, în condițiile destabilizării politice a Ucrainei de la începutul anului 2014, aceste companii străine s-au retras, până la clarificarea situației din Ucraina. Aceste companii nu au riscat să încheie acorduri petroliere cu un partener (guvernul ucrainean) care, prin pierderea jurisdicției asupra zonei economice exclusive la Marea Neagră în favoarea Federației Ruse, nu mai conține controlul asupra drepturilor acordate companiilor. Astfel, Exxon Mobil a declarat în martie 2014 că va suspenda orice activitate în perimetrul Skifska până la soluționarea situației din Ucraina, iar Royal Dutch Shell a anunțat încetarea oricăror discuții pe acest proiect²⁸.

²⁸ <http://www.agerpres.ro/externe/2014/03/20/ucraina-shell-renunta-la-gazele-din-marea-neagra>, consultat la 1 iulie 2014.